

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה ח / גליון שמוג
ערש"ק פרשת וישב ה'תשע"ב

השייכות בין מלוכה ליהודה ולא לראובן

ביטול כהכנה להבנת התורה

פלוגתת הראשונים בדין דיעבור ואל יהרג

צער הנשמה מהירידה למטה והעילוי שעי"ז

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת וישב, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון שמג), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ופשוט שלפעמים מעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאיות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנוכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונוכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'
והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

צוות העריכה וההגהה:
[עי"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב יוסף גליצנשטיין,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States

1469 President st.

Brooklyn, NY 11213

oh@chasidus.net

718-534-8673

ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 60840

טלפון: 03-738-3734

נדפס באדיבות

The Print House

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237

718-628-6700

תוכן העניינים

ה. מקרא אני דורש.....

מטרף בני עליה – סלקת את עצמך

יבאר הטעם שזכה יהודה למלוכה ע"י הצלת יוסף והודאתו במעשה תמר הגם שמצינו ע"ד ב' ענינים אלו אצל ראובן – שניטלה המלכות ממנו

(ע"פ לקוטי שיחות חט"ו עמ' 439 ואילך)

ט. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

י. יינה של תורה.....

משמעות הדרשה "והבור ריק אין בו מים – אבל נחשים ועקרבים יש בו"

התורה אינה צריכה לכתוב בפירוש "נחשים ועקרבים יש בו" – דכיון ש"אין בו מים", מוכרח שיש בו נחשים ועקרבים / למה נמשלה התורה למים / היוונים ביקשו לאבד את הביטול לקב"ה שבתורה / נס חנוכה ה' דוקא על שמן טהור / "עד דכליא ריגלא דתרמודאי"

(ע"פ לקו"ש חט"ו עמ' 324 ואילך)

יז. פנינים.....

דרוש ואגדה

יז. חידושי סוגיות.....

פלוגתת הראשונים בדין דיעבור ואל יהרג

נחלקו הרמב"ם והתוס' אי מותר לאדם למסור עצמו למיתה בשאר עבירות / יתלה זה בהא דאיפליגו רש"י והרמב"ן במעשה דיוסף / יבאר דלרש"י הוא תימה מה שיוסף סיכן קיום המצוה עצמו, אלא שהוא מגדר קידוש שמים בשעת השמד / יוכיח דאף בחנוכה הוא מגדר זה, דמסרו עצמם לא רק לשם המצוה עצמה

(ע"פ לקו"ש חלק ל"ה עמ' 169 ואילך)

ל. תורת חיים.....

מכתב קודש אודות הטעם בירידת הנשמה למטה, ואת גודל המעלה שאל"י מגיעה הנשמה דווקא ע"י ירידתה למטה

לג. דרכי החסידות.....

ימי הנהגתו של כ"ק מורנו המגיד ממעזריטש נ"ע שבי"ט כסלו הוא יום הסתלקותו, כפי שמסופרים ע"י כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ מליובאוויטש נ"ע

מטרף בני עלית - סלקת את עצמך

באר הטעם שזכה יהודה למלוכה ע"י הצלת יוסף והודאתו במעשה תמר הגם שמצינו ע"ד ב' ענינים אלו אצל ראובן - שניטלה המלכות ממנו

מתוך י"ב השבטים בני יעקב, הרי שבפרשתנו מודגש במיוחד יהודה בן יעקב. הן בסיפור על מכירת יוסף שיהודה הוא שאמר "מה בצע כי נהרוג את אחינו גו'" (לו, כו), ועוד יותר במעשה תמר שכל כולו שייך ליהודה.

והנה בפירוש רש"י לקמן (ויחי מט, ט) מבואר שיעקב (לפני מותו) שיבח את יהודה בשני ענינים אלו, באומרו "מטרף בני עלית":

"מטרף - ממה שחשדתיך ב'טרופ טורף יוסף חיה רעה אכלתהו', וזהו יהודה שנמשל לאריה; בני עלית - סילקת את עצמך ואמרת 'מה בצע וגו'". וכן בהריגת תמר, שהודה 'צדקה ממני'. לפיכך 'כרע רבץ וגו' בימי שלמה 'איש תחת גפנו וגו'".

ומשמעות המשך הענין שם, שבזכות שני שבחים אלו - הוא שקיבל יהודה את המלכות (וכלשון רש"י "לפיכך וכו'"); כי מעיקרא היה ראובן צריך לזכות במלכות, בתור בכור - אך "מי גרם לך להפסיד . . הפחו והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם" (פרש"י ויחי מט, ג-ד) - והיינו, זה שראובן בלבד יצועי אביו לאחר פטירת רחל.

לקראת שבת

ז

ולכן עברה זכות המלכות ליהודה – וכמו שאמר יעקב ליהודה לפני מותו (לאחר שדיבר קשות לראובן, שמעון ולוי): "יהודה אתה יודוך אחיך – לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים, התחיל יהודה לסוג לאחוריו, וקראו יעקב בדברי ריצוי, יהודה לא אתה כמותם וכו'" (ויחי מט, ח ובפרש"י); והיינו, שראובן הפסיד את המלוכה בגלל מעשיו, והיא עברה וניתנה ליהודה בזכות שני השבחים האמורים.

[וכן מפורש בבעל הטורים (פ' ויחי מט, ט): "לראובן אמר 'עלית' והיית ראוי ליקח מתנות כהונה ומלוכה, דכתיב ביה 'יתן עז למלכו'. ומי גרם לך שהפסדת אותו? 'כי עלית משכבי אביך'; וליהודה אמר – אבל אתה, ש'מטרף בני עלית', זכית ועלית ולקחת מתנות מלוכה"].

ב. אלא שהענין דורש ביאור (וראה גם במדרשי חז"ל – מכילתא בשלח יד, כב. מדרש תהלים מזמור עו, ב. תוספתא ברכות פ"ד, טז. ולהעיר מפרש"י על דברי-הימים א ה, א):

לכאורה, שני שבחים אלו שמשבח יעקב את יהודה – א) זה שהוא אמר "מה בצע כי נהרוג את אחינו" (יוסף); ב) זה שהוא הודה ואמר "צדקה ממני" (תמר) – מצינו כמותם גם בראובן אחיו; ואדרבה, ביתר שאת ויתר עוז!

ובפרטיות:

השבח הא', זה שיהודה סילק עצמו מהריגת יוסף ואמר "מה בצע כי נהרוג את אחינו" – הרי גם ראובן התנגד להריגת יוסף ואמר "לא נכנו נפש", כמסופר בפרשתנו (לו, כא. וראה מקץ מב, כב: "ויען ראובן אותם לאמר הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם גו").

ובראובן היה זה יותר מאשר ביהודה – כי:

זה שאמר יהודה "מה בצע" פירושו "מה ממון" (כפירוש רש"י), כלומר – זה שהוא לא הניח לאחיו להרוג את יוסף היה מפני שהוא רצה להרוויח ממון על ידי מכירתו; ולכן באמת התרעמו עליו השבטים אחר כך, כמו שמפרש רש"י בפרשתנו (לה, א), שלאחר מכן "הורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם. אמרו: אתה אמרת למוכרו – אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך".

ואילו ראובן רצה הרי להחזיר את יוסף לאביו יעקב, וכמפורש בפרשה (לו, כב): "ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם, השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשליכו בו, למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו".

ומעתה תמוה (ראה גם ריב"א עה"ת כאן) – איך יתכן שדבר זה יהווה סיבה שדוקא יהודה יקבל את המלכות (יותר מראובן)?

וגם השבח הב', זה שיהודה הודה במעשה תמר ואמר "צדקה ממני" – הרי גם אצל ראובן מצינו שהודה על מעשיו וחזר עליהם בתשובה, כפי שרש"י מפרש בפרשתנו (לו, כט) שראובן "עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו"!

לקראת שבת

וכך דייקת, הרי בהודאת ראובן יש חידוש גדול יותר מאשר הודאת יהודה:

אצל יהודה מצינו שהוא הודה פעם אחת בלבד, וגם זה משום שהיה מוכרח בדבר: אם לא היה מודה – הרי שהיה גורם להריגת תמר והעוברים שבמעיה!

ואילו אצל ראובן:

(א) תשובתו נמשכה כמה וכמה שנים;

(ב) תשובתו היתה באופן של "עסוק בשקו ובתעניתו";

(ג) גם הפעולה שעליה שב בתשובה – זה ש"בלבל יצועי אביו", לא היתה כה חמורה: הרי הוא עשה זאת לשם כיבוד אם, ולכן אין זה נחשב לחטא, כפי שפירש רש"י בסדרה הקודמת (וישלה לה, כב-כג) "ללמדנו שכולן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן", ולכן "אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור" – ואעפ"כ, הרבה ראובן בתשובה על מעשה זה.

ושוב קשה – איך יתכן כי דברים אלו מהווים טעם לשבחו של יהודה יותר מאשר ראובן!?

ג. והביאור בזה (בהבא לקמן – ראה גם משנ"ת במדור זה בש"פ ויחי תש"ע):

ענינו של מלך הוא בפעולותיו עבור הזולת – לדאוג לענינים וצרכים של עמו, "אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם, ואשר יוציאם ואשר יביאם" (פנחס כז, יז).

ומכאן השייכות של מלכות ליהודה דוקא – שהוא שבפועל הציל את זולתו: אמירתו של יהודה "מה בצע גו" הצילה את יוסף מהריגה, והוציאה אותו מהבור (שהיה מלא ב"נחשים ועקרבים" (פרש"י פרשתנו לז, כד)); וכמו כן הודאתו של יהודה באמרו "צדקה ממני" – הצילה את תמר מגזר דין של שריפה.

שונה הדבר בראובן, שאמנם תשובתו וכוונתו היו נעלים יותר מאשר ביהודה, אבל מעלה זו היתה בעיקר בו כשלעצמו, לא בשייכות לטובת והצלת הזולת:

זה שהוא אמר "לא נכנו נפש . . השליכו אותו אל הבור הזה . . למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו" מורה על כוונתו הטובה – אך בפועל, עצה זו הועילה להציל את יוסף רק מהריגתו על ידי אחיו, אולם לא הצילה אותו ממייתת רעב ומ"נחשים ועקרבים" הנמצאים בבור!

וכן מעלתו של ראובן בתשובתו על מעשה בלהה – "עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו" – היה זה ענין שלא היתה לו שייכות ופעולה על הזולת; יתירה מזו: אם ראובן לא היה "עסוק . . בשקו ובתעניתו" בעת מכירת יוסף, אולי היה מוצא עצה כיצד להציל את יוסף (ואולי היה יכול להוציאו מן הבור כאשר אחיו ישבו "לאכול לחם") ולהחזירו סוף סוף אל אביו; דוקא משום שהוא היה עוסק עם עצמו (אמנם בענינים נעלים "בשקו ובתעניתו", אבל בעניניו שלו) – לכן הגיעה

מכירת יוסף.

ולכן משבח יעקב את יהודה בזה ש"מטרף בני עלית" – זה שהוא הצליח לפעול במעשה להצלתו של הזולת – בתור ראייה על כך שהוא ראוי למלכות; ואילו בראובן, תשובתו וכונתו וכו' מורים על מעלתו בעצמו, אך לא על היותו ראוי למלוכה.

וממוצא דבר למדנו, שאין ליהודי להתעסק רק עם שלימות עצמו, אלא עליו לעסוק גם בטובת זולתו בפועל ממש, וזו הדרך ללידת בנו של יהודה – פרץ, אשר ממנו יוצאת מלכות בית דוד, ועד למלך המשיח אשר יפרוץ את גדרי הגלות ויביא את הגאולה השלימה במהרה בימינו.

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

עסוק בשקו ובתעניתו

וישב ראובן אל הבור
במכירתו לא הי' שם . . עסוק הי' בשקו ובתעניתו
על שבלבל יצועי אביו
(ל"ז, כט. רש"י)

לכאורה תמוה: מכיון שידע ראובן שברצון
השבטים להזיק ליוסף, הנה אף ש"עסוק
הי' בשקו ובתעניתו", הרי הי' יכול להישאר
בסמיכות מקום, ולשמור על יוסף, ומדוע עזבם
והלך למקום אחר?

ויש לומר בזה לפי פשוטו: לפני זה כתוב
בפסוק "וישבו לאכל לחם", שהאחים סעדו
באותה שעה. וא"כ לא הי' שייך שראובן ישאר
בסמיכות מקום, כי בהיותו שרוי בתענית, היו
חושדים אותו האחים דזה שנשאר אתם הוא רק
בכדי לשמוע מה בפייהם אודות יוסף, ולהפר
מזימתם.

וא"א הי' לו להסתיר מאחיו זה שהוא
שרוי בתענית כי הרי הי' לבוש ב"שק", וא"כ
הי' בולט שעוסק בתשובה ובתענית, ולכן היו
חושדים בו מדוע נשאר אתם לסעודה.

ולכן הי' מוכרח לעזבם למשך הזמן שאכלו.
וכשהגיע חזרה כבר הי' מאוחר מדי, שמכרו את
יוסף כבר.

(ע"פ שיחת ש"פ וישב תשל"ו)

חלומותיו של יוסף

ויחלום יוסף חלום . . ויחלום עוד
חלום אחר
(ל"ז, ה-ט)

בפתרון חלומות פרעה אמר יוסף "ועל
השנות החלום אל פרעה פעמים, כי נכון הדבר
מעם האלוקים וממהר האלוקים לעשותו".

והקשה בחזקוני, "והלא חלומותיו של יוסף
עצמו נשנו, ולא נתקיימו עד לאחר עשרים
ושתים שנה"? וכן הקשו גם בריב"א וברשב"ם.
ותירצו באופנים שונים.

ויש לבאר בפשטות:

שני חלומותיו של פרעה הראו על אותו
מאורע, וממילא זה שנשנה החלום פעמיים הוי
סימן שהמאורע ייתקיים במהירות.

משא"כ חלומותיו של יוסף רמזו לשני
מאורעות שונים. החלום הראשון בו השתחוו
רק אלומותיהם של אחיו לאלומת יוסף רמז
לזמן בו השבטים בלבד השתחוו אל יוסף, לפני
שהגיעו יעקב ובני ביתו למצרים. והחלום השני
בו גם השמש והירח (נוסף ל"א הכוכבים)
השתחוו ליוסף, רמז לזמן שגם יעקב ובלהה
השתחוו ליוסף.

ועפ"ז נמצא שהחלום לא נשנה פעמיים,
אלא היו שני חלומות שונים, ואין כאן סימן
שיתקיימו במהירות. וק"ל.

(ע"פ שיחת מוצאי זאת חנוכה תשמ"א)

משמעות הדרשה "והבור ריק אין בו מים - אבל נחשים ועקרבים יש בו"

התורה אינה צריכה לכתוב בפירוש "נחשים ועקרבים יש בו" – דכיון ש"אין בו מים", מוכרח שיש בו נחשים ועקרבים / למה נמשלה התורה למים / היוונים ביקשו לאבד את הביטול לקב"ה שבתורה / נס חנוכה הי' דוקא על שמן טהור / "עד דכליא ריגלא דתרמודאי"

בסוגיא דחנוכה¹, אגב דיני הדלקת הנר, מביאה הגמ' דרשה על פסוק בפרשתנו: "ואמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמי' דרבי תנחום: מאי דכתיב 'והבור ריק אין בו מים', ממשמע שנאמר "והבור ריק" איני יודע שאין בו מים? – אלא מה תלמוד לומר "אין בו מים" – מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו". דרשה זו הובאה אגב אורחא כדרך הגמרא באשר המאמר הקודם בדיני חנוכה הוא מאותו מ"ד ("אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמי' דרבי תנחום, נר של חנוכה כו"). אמנם, כיון שכל דבר בתורה הוא בתכלית הדיוק, וודאי שיש שייכות בין דרשה זו לחנוכה.

ובמיוחד ע"פ דברי השל"ה ריש פרשתנו, שעניין חנוכה נרמז בפרשה. וכיון שדרשה זו היא על פסוק בפרשת וישב שקוראים (לפעמים) בחנוכה, בוודאי שיש שייכות ביניהם.

חז"ל אמרו "אין מים אלא תורה"² ואין דרשה זו יוצאת מכלל זה. דגם כאן "והבור ריק אין בו מים"

(1) שבת כב, רע"א (וכן בחגיגה ג, א).

(2) ב"ק יז, א. וש"נ.

לקראת שבת

רומזו למי התורה. וכמפורש במדרש³: "בור רק – נתרוקן בורו של יעקב, אין בו מים – אין בו דברי תורה שנמשלו למים".

וזהו הרמז בדרשת רז"ל "מים אין בו – נחשים ועקרבים יש בו", דכאשר "אין בו דברי תורה" אזי במילא "נחשים ועקרבים יש בו", ואין שום מצב ממוצע, דכיון שנתרוקן מדברי תורה הרי מיד נעשה מלא נחשים ועקרבים. ולכן לא פירשה התורה שבבור היו נחשים ועקרבים, כי כשכתבה בסתם "אין בו מים", הרי אנו מבינים מעצמנו ש"נחשים ועקרבים יש בו" – עניינים המנגדים לקדושה (ויומתק ביותר שבמדרש-רבה דרשה זו ד"אין בו דברי תורה שנמשלו למים" נסמכה לדרשה ד"מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו").

ובאמת נמצא כזו גם בתורת מורנו הבעל-שם-טוב⁴ עה"פ "וסרתם ועבדתם": "כאשר האדם מפריד את עצמו מהש"ת מיד הוא עובד עבודה זרה, ולא יש דבר ממוציע".

אמנם לכשנבוא לעיין בתוכן עניין זה, הרי הוא מוקשה:

התינח בתורת הבעש"ט, אפשר להבין דכאשר אדם נפרד ומתנתק ח"י מהבורא ית', הרי הוא מראה בזאת, שמחשיב את עצמו לדבר חשוב בפני עצמו, וזהו עבודה-זרה (בדקות עכ"פ), וכדאי בספר תניא קדישא⁵ "כי עיקר ושרש ע"ז הוא מה שנחשב לדבר בפני עצמו נפרד מקדושתו של מקום⁶". אמנם בנידון דידן הוא קשה במאוד: וכי בגלל שאין האדם מלא בדברי תורה מיד נעשה מנגד והיפך הקדושה – נחשים ועקרבים!?

גם צריך להבין: ידוע שאחי יוסף סברו שע"פ דין יש להורגו (מדין רודף בהיותו "נוכל ומתנקש בנפשם להמיתם"⁷ או מטעמים אחרים, כפי שנתבאר במפרשי התורה⁸) – וא"כ איך אפשר לומר שבזאת שרצו להרוג את יוסף, אזי "נתרוקן בורו של יעקב . . . אין בו דברי תורה". (דמזה משמע שהשבטים לא התחשבו, ח"ו, בדיני התורה – בה בשעה שלדעתם הכל הי' ע"פ ד"ת)?

אלא שמקודם צריך להבין בעומק דרוז"ל שהתורה נמשלה למים. דהרי התורה נמשלה לכמה דברים, ללחם, יין, שמן⁹ וכו'. ובוודאי שכל דבר שאליו נמשלה התורה – ה"ז מתאר גדר ותכונה

(3) ב"ר פרשתנו פפ"ד, טז.

(4) צוואת הריב"ש סע"ו (קה"ת תשל"ה). וראה הערות וצינונים שם.

(5) פכ"ב.

(6) וענין זה מבואר בתניא שם באריכות מפ"כ ואילך.

(7) ספורנו פרשתנו לו, יח.

(8) אוה"ח שם, כ. מפרשי רש"י בפרשתנו. פרשת דרכים בתחילתו. ועוד.

(9) ראה ברכות, נז, סע"א. – לחם ויין. ע"ז לה, א. – יין. תענית ז, א. – מים יין חלב. שהש"ר עה"פ לריח שמניך

טובים – שמן. ועוד.

לקראת שבת

יג

אחרת שבתורה. ובענייננו, "למה נמשלה דברי תורה למים . . לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה"¹⁰. והיינו שעניין ה"מים" שבתורה הוא הביטול והשפלות הנדרשים מהלומד בשעה שלומד תורה¹¹.

והשתא יובנו דברי המדרש הנ"ל, ש"נתרוקן בורו של יעקב . . אין בו דברי תורה": וודאי למדו השבטים תורה וונהגו ע"פ דיני התורה, כפשוטו. אלא שהי' חסרון (לפי ערכם וגודל מעלתם) בעניין הביטול שבתורה (כידוע מהא ש"המלך כיון שכרע (בברכה ראשונה דשמ"ע) שוב אינו זוקף¹²" ונשאר בכריעתו וביטולו כל השמו"ע, יתר על שאר בני העם – שמפני מעלתו צריך הוא לביטול עליון יותר). וע"כ אמרו שחסר ה"מים" שבבורו של יעקב, והכוונה על הביטול וההכנעה בתורה.

רק שלפ"ז מתחזקת השאלה האמורה: כיצד אפשר לומר, שבגלל שחסר לאדם (לא בלימוד וידיעת התורה, אלא רק) בביטול והשפלות בשעת לימוד התורה – יהיו אצלו "נחשים ועקרבים" המנגדים לתורה!?

הביאור בזה:

עיקרה של תורה הוא, שעל-ידי הלימוד בה מתקשרים עם נותן התורה. וכדברי הב"ח הידועים¹³ "דכוונתו ית' מעולם היתה שנהי' עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה".

ומשום הכי השפלות והביטול הם תנאים הכרחיים ועיקריים: כל זמן שהאדם מחשיב את עצמו למציאות בפני-עצמה, הנה מכיון שהאדם מוגבל בהגבלות וההגדרות של יושבי בתי חומר, נברא, אין בכוחו להתאחד ולהתייחד עם נותן התורה שהוא אינו מוגבל ולמעלה מעלה מגדרי הנבראים; ורק עי"ז שהלומד עומד בשפלות והכנעה, מתוך ביטול בתכלית, ומרגיש שאין הוא נחשב למציאות כלל כלפי הבורא ית', הנה עי"ז ה"ה יוצא מההגבלות וההגדרות של יושבי בתי חומר, המרגישים את עצמם כאילו הם דבר נפרד בפ"ע, ויכול הוא להתקשר ולהתאחד עם הבלי-גבול של נותן התורה.

ובזאת יובן המשך הדברים בתפילה: "ונפשי כעפר לכל תהי' – פתח לבי בתורתך", דלכאורה קשה: לימוד התורה צריך להיות מתוך חיות, הבנה והשגה, ואילו "ונפשי כעפר לכל תהי'" שולל מהאדם את מציאותו ומבטלה, ואיך אפשר לעסוק מתוך חיות בהבנה וכו' אם האדם אינו כלום?

10) תענית שם.

11) ועד"ז למעלה, כביכול – דבחי' מים היא "ענוותנותו" של הקב"ה, מה ש"התורה ירדה ממקום כבודו . . ומשם נסעה וירדה בסתר המדריגות" (תניא פ"ד).

12) ברכות לד, רע"ב.

13) טור או"ח סי' מזו.

לקראת שבת

אלא שבאמת הא בהא תליא: התנאי ל"פתיח לבי בתורתך" – תורה שלך, כיצד נעשה האדם כלי לתורת ה' הבלי-גבול, רק כאשר "ונפשי כעפר לכל תהי" – שהוא "כעפר לכל" ש"הכל דשין עליו"¹⁴ ואזי הוא "כלי קיבול" לתורת השם. דאחרי ההכנה וההכשר מצווה הדיבטול והדיקוּת קודם הלימוד – יבוא גם אח"כ כאשר משכיל ומעיין בכל כח שכלו בהסוגיא, שלא יישכח על "נותן התורה" ויוכל להבין גם את התורה הק' (שהיא למעלה מהעולם).

ועכשיו יובן היטב מאמרם ז"ל "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו":

מכיוון שעיקרה של תורה הוא הקישור וההתאחדות עם נותן התורה, קישור שנעשה מכח הביטול וההכנעה של הלומד – לכן בלימוד התורה יש אך ורק ב' אפשרויות: התאחדות עם נותן התורה, והתנגדות רח"ל אליו (נחשים ועקרבים), ואין מושג שיהודי לא יתאחד וגם לא יתנגד – אם "מים אין בו" אזי מוכרח ש"נחשים ועקרבים יש בו". דאם חסר בהביטול וההתאחדות ("מים") לנותן התורה – זהו בגלל שהאדם הוא בגאווה וישות, שע"ז אומר הקב"ה "אין אני והוא יכולין לדור בעולם"¹⁵, ויתירה מזו: "כאילו עובד עבודת כוכבים. . . כפר בעיקר"¹⁶.

ועל זה אמר המדרש שבשעת מכירת יוסף "נתרוקן בורו של יעקב. . . אין בו דברי תורה": אצל השבטים לא חסר ח"ו מאומה מידיעת התורה ולימודה בשעת מכירת יוסף, וגם ע"פ הבנתם לא היה זה שלא ע"פ דין; רק שלגודל מעלתם נחסר מה"מים" שבתורה – בביטול, ולכן הפס"ד שלהם בנוגע לעונשו של יוסף לא הי' מכוון אל האמת.

וזוהי השייכות המיוחדת בין דרשת חז"ל "מים אין בו נחשים ועקרבים יש בו" לחנוכה (כנ"ל שלפעמים קוראים פרשה זו בחנוכה, ודרשה זו הובאה בגמרא בסוגיא דחנוכה):

כשמזכירים את הנס בהודאה ד"ועל הניסים", אומרים "כשעמדה מלכות יון הרשעה כו' להשכיחם תורתך וכו'". וידוע הביאור בזה¹⁷ שכוונת היוונים לא הייתה להשכיח את בני ישראל מהתורה לגמרי, אלא היוונים הסכימו שילמדו תורה מצד החכמה והשכל שבה, ורק את ה"תורתך" שבתורה – זאת אשר התורה היא תורת ה' רצו להשכיח ח"ו מישראל.

ולכן הם טמאו את כל השמנים שבהיכל, ולא איבדו אותם. דכיוון ששמן מורה על חכמה¹⁸

14) ראה עירובין נד, א: "אם משים אדם עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו – תלמודו מתקיים בידו".

15) סוטה ה, א.

16) שם ד, ב. רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ג. שו"ע אדה"ז סקנ"ו ס"ג.

17) ראה סה"מ תש"א מאמר ד"ה מאי חנוכה. ועוד. ולביאור ענין זה באריכות ראה לקוטי שיחות ח"ג עמ' 815.

18) ראה הגהת הר"ח לזח"ב קמז, ב. ועוד.

לקראת שבת

טו

(כידוע ליודעי ח"ן) – לא כיוונו לאבד את החכמה, ורק לטמא אותה ולהסיר ממנה את הקישור והשייכות עם הקב"ה.

גם הנס שעשה הקב"ה לישראל בחנוכה התבטא (גם) בזה שמצאו פך שמן טהור, אף שע"פ דין הי' מותר להדליק אז בשמן שאינו טהור (שהרי "טומאה הותרה בציבור"¹⁹) – כיון שמהות הניצחון דנס חנוכה, הי' הא גופא שהשמן נשאר טהור, וחכמת התורה שלא הופרדה רח"ל מנותן התורה נשארה בטהרתה.

כל זה עולה כפתור ופרח עם העניין המבואר למעלה ד"מים אין בו, נחשים ועקרבים יש בו" – שעיקר התורה הוא ההתאחדות עם הבורא, ע"י הביטול וההכנעה אליו (מים). וכשרח"ל חסר בעניין המים, אזי יש "נחשים ועקרבים" דהיפך הקדושה.

וכמרומו גם בהדלקת נר חנוכה "עד דכליא ריגלא דתרמודא"²⁰, ד"תרמוד" אותיות "מורדת"²¹ – שתיכף ומיד כשמדליקים את נרות המצווה, ומגלים את ה"שמן טהור" – "על פתח ביתו מבחוץ", מיד יתפרדו כל פועלי און ומתבטלים הנחשים והעקרבים המנגדים לאלוקות. ובאור זה מאירים את חשכת הגלות ומביאים את הגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

19) יומא ו, ב.

20) שבת כב, א.

21) עמק המלך שער קרית ארבע ר"פ קיא. קהלת יעקב ע' תרמוד. ועוד (ראה לקו"ש ח"ה ע' 448 בהערות). וראה לקו"ש ח"ג ע' 811 הערה 3 רמז לזה בנגלה.

פנינים

דרוש ואגדה

עלי' וירידה בעבודת ה'

הנה חמיך עולה תמנתה

(י', יב)

בשמשון הוא אומר וירד שמשון גו' תמנתה,

בשפוע ההר היתה יושבת, עולין לה מכאן

ויורדין לה מכאן

(לח, יג. רש"י)

יש לבאר זה בדרך הדרוש:

כאשר אדם מטפס ועולה בהר א"א לו
לנוח ולעמוד במקומו אפי' לרגע אחד, כי
מכיון שההר הוא בשיפוע הרי באם יפסיק
עלול הוא ליפול ולהסתכן ח"ו.

וכמו"כ הוא בעבודת האדם לקונו – מי
יעלה בהר ה"י, שא"א לאדם להסתפק במצבו
ולנוח לרגע מעליתו בקודש, כי בכל זמן
ועת ה"ה נמצא "בשיפוע ההר" – במצב של
סכנות רוחניות, ובאם ינוח לרגע, עלול הוא
ליכשל ולבוא לידי "ירידה" ח"ו.

וזה רמז הכתוב בזה שאצל "תמנה",
ד"בשפוע ההר היתה יושבת", לא כתוב לשון
ישיבה ועמידה, כ"א לשונות של עלי' וירידה,
כי "בשפוע ההר" גם עמידה במקומו ירידה
היא. ובכל מצב שבו נמצא האדם ה"ה או
בירידה או בעלי'.

(ע"פ לקו"ש ח"י עמ' 122 ואילך)

חילוק חלומותיו של יוסף לפרעה

והנה השמש והירח ואחד עשר

כוכבים, משתחווים לי

(ל', ט)

בפרשתנו מסופר אודות ב' חלומות יוסף
שהיו דומים זה לזה, וכן בפרשת מקץ מסופר
אודות ב' חלומות שחלם פרעה.

וחילוק ביניהם: אצל יוסף בחלום הראשון
חלם אודות ה'אלומות' – עניני הארץ,
ובחלום השני אודות השמש והכוכבים –
ענייני השמים. אמנם אצל פרעה בתחילה
חלם אודות הז' פרות – מין החי, ולאח"כ
חלם אודות ז' שבליים – מין הצומח.

וכאן רואים החילוק בין יהודי לגוי:

יהודי שייך לא רק לענייני הארץ אלא גם
לענייני שמים – רוחניות. ואילו הגוי שייך
רק לענייני ארץ, ובזה גופא "פוחת והולך"
(קודם מין החי ולאח"כ מין הצומח, הפחות
ממנו).

וכמסופר אודות כ"ק אדמו"ר הרי"צ
מליובאוויטש נ"ע, שבעת שבתו במאסר
אצל הסובייטים, הנה בא' החקירות, איים
עליו החוקר באמצעות אקדח. ואמר לו כ"ק
אדמו"ר הרי"צ נ"ע: דבר זה יכול להפחיד
רק את אלה שיש להם אלילים רבים ועולם
אחד. משא"כ אלה שיש להם א-ל אחד ושני
עולמות אינם מפחדים מדבר כזה.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ג עמ' 805)

פלוגתת הראשונים בדין דיעבור ואל יהרג

נחלקו הרמב"ם והתוס' אי מותר לאדם למסור עצמו למיתה בשאר עבירות / יתלה זה בהא דאיפליגו רש"י והרמב"ן במעשה דיוסף / יבאר דלרש"י הוא תימה מה שיוסף סיכן קיום המצוה עצמו, אלא שהוא מגדר קידוש שמים בשעת השמד / יוכיח דאף בחנוכה הוא מגדר זה, דמסרו עצמם לא רק לשם המצוה עצמה

שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו, אבל י"א (דעת התוס' ע"ז כז, ב ד"ה יכול) דהא דאמרו יעבור ואל יהרג היינו שה"רשות בידו לעבור כדי שלא יהרג, אך "שלמים וכן רבים סוברים דאם נהרג ולא עבר צדקה תחשב לו" (ל' הכס"מ לרמב"ם הל' יסוה"ת שם²).

ויש לבאר המקור לפלוגתת הפוסקים בזה,

(1) וראה הגה"ה ממהרי"ח ברא"ש רפ"א דכתובות. ועוד.

(2) וראה בארוכה טושו"ע שם. ובנ"כ.

א

יביא מה שנחלקו הראשונים אי הוא רשות או איסור

הלכה רווחת היא (סנהדרין עד, א. רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ה. טושו"ע יו"ד ר"ס קנז), דבכל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה יעבור עליו ואל יהרג, לבד מע"ז וגילוי עריות ושפיכת דמים דאף בצנעה מחוייב למסור עצמו למיתה. אמנם, ברוצה להחמיר על עצמו וליהרג – איפליגו קמאי בדבר: לדעת הרמב"ם (שם ה"ד) "כל מי

ב

יבאר דאף לפרש"י בפרשתנו, ס"ל דיוסף מסר עצמו למיתה

וגם לפי דיוק לשון רש"י בפירושו עה"ת כאן, שמסיים "ולפי פשוטו שם מקום הוא) ואין מקרא יוצא מידי פשוטו" – שמזה משמע, דבפירוש הכתוב ע"ד הפשט (ולא ע"פ הדרש), לא בא הענין ד"הסיעו עצמן מן האחווה. לבקש לך נכלי דתות כו" לשלול הא ד"דות" הוא שם מקום, אלא דב' פירושים איכא בכתוב זה.

מ"מ נ"ל, שלכאורה אין כוונת רש"י בזה כדברי הרמב"ן [שהמלאך אמר רק "נסעו מזה. . נלכה דותינה" אלא שבתבות אלו רמז ש"הסיעו עצמן כו' לבקש לך נכלי דתות כו" ויוסף "לא הבין הנסתר בו", כמ"ש במפרשים (אמרי שפר, הובא בדבק טוב בהגהה. הואיל משה, בבאר היטב. באר בשדה. ועוד) בביאור כוונת רש"י], דהא מסתימת לשון רש"י "נסעו מזה – הסיעו כו'; נלכה דותינה – לבקש לך כו" (ולא כתב "רמז לו שהסיעו כו' לבקש לך כו" וכיו"ב) משמע, דדברים אלו הוו בכלל מה שנאמר ליוסף; והא דמוסיף "ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין

ממה דמצינו כמה אופנים בפירוש הכתובים בפרשתנו:

"ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אומרים נלכה דתינה גו" (פרשתנו לו, יז), ופרש"י [בהמשך לפירושו הקודם (לו, טו) "וימצאהו איש – זה גבריא"ל"] "נסעו מזה – הסיעו עצמן מן האחווה"; "נלכה דותינה – לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם. ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו".

הרמב"ן העתיק לשון רש"י וכתב "ואין הכוונה לרבותינו שיפרש לו האיש נסעו מזה מן האחווה והלכו לעורר עליך דינין ותרעומות שאם כן הי' נמנע ללכת ולא הי' מסכן בעצמו. אבל הכוונה להם כי האיש גבריא"ל אשר הגיד לו הגיד אמת ואמר לשון משמש לשני פנים ושניהם אמת והוא לא הבין הנסתר בו והלך אחר הנגלה ממנו".

אמנם, מפרש"י משמע, דלפי הדרש "הסיעו עצמן כו' לבקש לך נכלי דתות כו'", זוהי לשונו של גבריא"ל אל יוסף. וכן מפורש בפרש"י בש"ס (סוטה יג, ב ד"ה משכם גנבוהו¹), "משכם גנבוהו כדכתיב (לו, יד) וישלחו מעמק חברון ויבא שכמה ושם היו רועין ודותן אינה מקום והאי דכתיב (לו, טז) ויאמר האיש נסעו מזה כו' כך אמר לו אתה אומר את אחי אנכי מבקש, סעו מן האחווה הזאת ואין מחזיקין עצמן כאחים לך כי שמעתי אומרים נלכה דתות ודינין היאך להמיתו אם יבוא אצלנו".

(4) וכן לפי המפרשים הנ"ל – הו"ל (ראה גם דברי דוד להט"ז) לרש"י להקדים "לפי פשוטו שם מקום הוא" ואח"כ להביא הדרש, שבתבות אלו נרמז גם הענין ד"הסיעו עצמן כו' לבקש לך נכלי דתות כו", ולסיים "ואין מקרא יוצא מידי פשוטו".

(5) ונוסף לזה, אם כדברי הרמב"ן שיוסף לא הבין הנסתר בו רק הנגלה (ועכצ"ל לדעתו שכן היתה כוונת השם שלא יבין הנסתר בכדי שתתקיים עצת ה' – ראה רמב"ן בפסוק טו), א"כ מהי התועלת בדבריו הנסתרים. ואם יש כוונה, הו"ל לרש"י לפרשה. ולהעיר מנזר הקודש (הארוך) לב"ד (פפ"ד, יג-יד) – מה שתי' לפי' היפה תואר בדברי המדרש.

(3) וראה פרש"י סנהדרין קב, א ד"ה בשכם שכ' "ודותן שכתוב בקרא היינו כפר הסמוך לשכם ונקראת ע"ש שכם, אי נמי כמדרשו שהיו דנים עליו להרגו".

לקראת שבת

יט

אלא שהלך למקום סכנה⁹ ממש רק על מנת¹⁰ לקיים רצון יעקב].

ג

תולה הפלוגתא בגדר הדין דיעבור ואל יהרג, ויקשה דלרש"י לא הי' כלל מצוה אצל יוסף

ועפ"ז יש לומר, שפלוגתת רש"י והרמב"ן תלו' במה דנסבור גבי פלוגתת הראשונים בדין "יעבור ואל יהרג":

די"ל שלשיטת הרמב"ן כל מי שדינו שיעבור ואל יהרג אם נהרג ולא עבר ה"ז מתחייב בנפשו¹¹; ורש"י ס"ל שהרשות בידו לעבור כדי שלא יהרג אבל אם נהרג ולא עבר "צדקה תחשב לו".

ולכן בנדו"ד, כיון שמצות כיבוד או"א אינה מג' עבירות דיהרג ואל יעבור [ויתירה מזה, דאפילו בשעת הגזירה שהדין הוא דיהרג ואל יעבור אפילו אשאר מצות, י"א ד"לא אמרו אלא לעבור על מצות ל"ת אבל לא דגזרו לבטל מ"ע" (ר"ן שבת פ' במה טומנין מט, א) ונמוק"י ס"פ בן

מקרא יוצא מידי פשוטו", כוונתו בזה, שאף שכוונת המלאך היתה "לבקש לך נכלי דתות", מ"מ הלכו אחי יוסף למקום אחר (ששמו דותן), ורק שמדיוק הלשון "נסעו מזה" ואריכות הלשון "כי שמעתי אומרים נלכה דותינה", מובן שאמר לו גם ע"ד אופן הליכתם שהוא "לבקש לך נכלי דתות שימיתוך כו".

ועפ"ז יעלה, דלפרש"י הלך יוסף לבקש את אחיו אע"פ שידע שהם מבקשים להמיתו⁷.

[ויש להוסיף, דאף להרמב"ן כוונת הכתובים כאן היא להדגיש שנתאמץ יוסף בכיבוד אב וסבל הרבה בשביל זה, וכמו שפירש בהכתובים הנ"ל: "וישלחהו מעמק חברון", "יזכיר הכתוב המקום שלחו משם לומר כי הי' מרחק רב ביניהם ולכן עשו עמו רעה כי רחוקים היו מאביהם ולהגיד כי יוסף לכבוד אביו נתאמץ ללכת אחריהם אל מקום רחוק ולא אמר איך אלך והם שונאים אותי"; "וימצאהו איש והנה תועה בשדה", "ויאריך הכתוב בזה להגיד כי סבות רבות באו אליו שהי' ראוי לחזור לו אבל הכל סבל לכבוד אביו".

אבל לפרש"י רבותא גדולה יותר איכא כאן מה שהכתוב בא להשמיענו, דלא זו בלבד שיוסף "סבל לכבוד אביו" (כדברי הרמב"ן)⁸,

(6) ראה רא"ם, גו"א, דברי דוד. ועוד.

(7) ולפ"ז מובן שזה מגדיל צדקת יוסף וגודל שכרו, וע"ד מ"ש באוה"ח (לו, יז בסופו), אלא שלרש"י השכר הוא גדול יותר, כי לפי' האוה"ח "הכריע (יוסף) הפי' שאין כוונתו לומר אליו שנסעו מן האחוה אלא כי עודם אחיו ורעיו כו", ע"ש. משא"כ לפרש"י שהלך אף שידע שיש סכנה בדבר.

(8) ראה גם פרש"י לו, יג.

(9) לפי' הדברי דוד כאן, השיב יוסף מדוע אינו חושש שייזיקו לו. אבל לכאורה אין לזה אפילו רמז בפרש"י.

(10) ידועה הפלוגתא והשקו"ט בנוגע לב"נ אם רשאי להחמיר על עצמו ולמסור נפשו בדבר שאינו מחוייב בו – ראה פרשת דרכים דרך האתרים דרוש שני (טו, סע"ב ואילך). ויש לומר, שגם להדיעות שב"נ אסור למס"נ, ה"ז בסכנה ודאית שעומדים לנגדו להרגו, אבל בנדו"ד ה"ז רק חשש סכנה.

(11) ראה ב"י לטור שם (ש"ך שם סק"א) דדעת הרמב"ן בתורת האדם (ומביאו הר"ן פ' יה"כ) נראה שהיא כדעת הרמב"ם. וראה גם רמב"ן במלחמות סנהדרין שם.

לקראת שבת

איברא, דעדיין יש לתמוה בזה:

לפרש"י בש"ס שהאחים לא נסעו משכם (דהא דותן אינו שם מקום), ורק שבמקום בואו אז לא מצאם, מובן הטעם דגם כשאמר לו גבריאל שהסיעו עצמן מן האחוה לבקש לך נכלי דתות המשיך בקיום ציווי אביו, "הלא אחיך רועים בשכם לך ואשלחך אליהם גו' לך נא ראה את שלום אחיך גו'" (לו, יג-יד).

אמנם, לפי מה דפרש"י עה"ת שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, ש"דותן הוא שם מקום" וכבר נסעו אחיו משכם והלכו למקום אחר, לא הי' בחיפוש אחיו במקום אחר קיום שליחות וציווי אביו (כיון שיעקב אמר לו "הלא אחיך רועים בשכם").

והנה, בפשטות יש לומר דמה שהזכיר יעקב שכם רק מראה מקום הוא לו, והציווי הי' "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן" (וע"ד מה שפירש בזה באור החיים (לו, יד קרוב לסופו), אלא שהוא כתב דזה היתה רק סברת יוסף באמירת יעקב (משא"כ דעתו של יעקב עצמו)), ולכן קיום דברי יעקב הוא כשימצא אותם בכל מקום שהם.

ועפ"ז איכא תמיהה גדולה בזה, מה שלאחרי שיוסף שמע מגבריאל שהסיעו עצמם מן האחוה לבקש לו נכלי דתות שימיתוהו, הנה בזה שהלך לא זו בלבד שהעמיד עצמו בסכנה כדי לקיים שליחות אביו, אלא עוד זאת, העמיד בספק כל עצם קיום הציווי עצמו, דמובן ששליחות יעקב היתה לא על עצם ההליכה, "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן", אלא העיקר הוא "והשיבני דבר", וא"כ הוא תימה, מה מקום יש

סורר¹²], פשיטא שלא הי' חיוב על יוסף לסכן עצמו; וזהו דפירש הרמב"ן שדברי המלאך לא נאמרו מפורש ליוסף כי אם הי' ידוע לו שיש סכנה בדבר הי' אסור לסכן עצמו; אמנם, רש"י ס"ל דאף ששמע בפירוש מגבריאל שבקשו לו נכלי דתות להמיתו הלך וסיכן את עצמו לקיים שליחות אביו, כי אף שמצד הדין יעבור ואל יהרג, מ"מ, הוי רק רשות¹³. וכיון שאם נהרג ולא עבר צדקה תחשב לו הלך אף שיש סכנה בדבר¹⁴.

12) הובאו בכס"מ לרמב"ם שם סוף הלכה א'. וברמ"א שם ס"א.

13) ואף שדין זה אם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג ראשי הוא "אם העכו"ם מכוין להעבירו על דת" (שו"ע יו"ד שם), "אבל אם אינו מכוין אלא להנאת עצמו אסור להחמיר ונקרא חובל בעצמו וצריך לעבור ואל יהרג" (ש"ך שם סק"ב מרבינו ירוחם סוף נתיב יח), והרי בנדו"ד אין כאן ענין להעביר על דת – הרי לדעת כמה ראשונים גם כשאין הכוונה להעביר ראשי להחמיר ע"ע (סמ"ק מצוה ג'. שו"ת הרדב"ז סי' אלף קסג. ועי' ביאור הגר"א שם סק"ג). ולהעיר מעירובין כא, בובתוס' שם (הובא בפתחי תשובה יו"ד שם). תו"ח שם. לחם שמים לברכות פ"א מ"ג. ועוד. וראה תשובת הצ"צ לענין מילה במקום סכנה (נדפסה ביגדיל תורה (קה"ת, נ. י.) שנה ט' חוברת א' (סב) ס"א).

וראה פרישה שם סק"ג דבפרהסיא ראשי להחמיר ליהרג ולא לעבור (הובא בש"ך שם. וע"ש בהמשך דברי הש"ך), והרי גם כאן הי' בפרהסיא בעשרה (וראה ש"ך שם (סק"ד) דבפני עשרה אין ר"ל בפניהם ממש אלא גם כשעשרה יודעים מזה).

ויש להוסיף בזה ע"פ מה שנת"ל (סוף הערה 10) שבנדו"ד לא הי' מצב דיהרג ממש אלא חשש סכנה.

14) להעיר גם משל"ה פירשתנו (שג, א): יוסף שמע לאביו וקיים ציווי אביו אע"פ שסכנה גדולה הי' לו ואע"ג שארז"ל אם אביך אומר לך לחלל שבת לא תשמע אליו כי אתה ואביך חייבים בכבודי זהו בדבר השייך לבין אדם לבין המקום אבל הנוגע לעצמו מחיל אנפשי' לעשות רצון אביו.

אלא שדבריו צ"ע, דהרי אין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה שנאמר (יחזקאל יח, ד) והנפשות לי הנה (ראה רמב"ם הל' רוצח פ"א ה"ד. רדב"ז לרמב"ם הל' סנהדרין פ"ח ה"ו. שו"ע אדה"ז חלק חו"מ הלכות

נוקי גוף ונפש ס"ד).

לקראת שבת

כא

יוסף מכל בניו גו' ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו, ה' זה פגיעה בכבוד אביו, ולכן סבר יוסף שחל ע"ז הדין דכאשר הדור פרוץ בכך רשאי למסור נפשו ע"ז, שיראו שהוא מוכן למסור נפשו בלי כל חשבון כו' ולמדו כו'¹⁸.

ולכן לא איכפת לי' שמא לא יתקיים הציווי, כי המס"נ במצב זה הוא בשביל קידוש השם כנ"ל.

ה

**יוסיף דהוא ע"ד מה שמצינו בחנוכה,
דבשעת השמד מסרו עצמם לא רק על
מנת המצוה**

ויש להוסיף, שגם אופן מסירת נפשו של יוסף הנ"ל (שלא הי' חייב בזה ע"פ דין, ועוד זאת שהי' למעלה מכל חשבון) מצינו בחנוכה:

כתב הרמב"ם בריש הל' חנוכה "בבית שני כשמלכו יון גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאוד מפניהם ולחצום לחץ גדול". והנה מפשטות לשונו נראה שדינו של מצב ימי חנוכה הוא כשעת גזירה, שכתב הרמב"ם בהל' יסודי התורה (פ"ה ה"ג), שהחילוקים בין שאר מצות וג' העבירות; בפרהסיא או בצנעה וכו' – הם רק שלא בשעת השמד, "אבל בשעת השמד"¹⁹, והוא

לילך במקום הציווי "והשיבני" לא יתמלא ולא יקיים כלל המצוה שבזה¹⁵.

ד

**יסיק דגדר מה שמסר עצמו יוסף למיתה
הי' מגדר קידוש שם שמים ולא למצוה
פרטית**

והנראה לבאר בזה, ע"פ מ"ש הפוסקים (נמוק"י שם¹⁶), שגם לדעת הרמב"ם שכל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג פי' שאסור ליהרג כדי שלא יעבור, הנה "אם הוא אדם גדול וחסיד ירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם ולמדו כו'" (ל' הכס"מ שם).

ויש לומר, דגדר החיוב דמס"נ במצב זה אינו בשביל קיום המצוה הפרטית שבשבילה מוסר נפשו, אלא לקדש שמו ית' לבטל פרצות הדור.

ועפ"ז י"ל (לדעת רש"י) שיוסף ראה בהנהגת אחיו שחסר אצלם בכיבוד אב, ולא רק מצד המאורעות שעברו [כמו הא דשמעון ולוי הרגו את כל אנשי שכם, שהי' שלא לרצון יעקב, כמו שאמר יעקב (וישלה לך, ל) "עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ. . ואני מתי מספר"¹⁷, וכן ראובן שבלבל יצועי אביו (וישלה לה, כב ובפרש"י)], אלא בשנאת אחיו אליו, דכיון ששנאתם אותו באה בסיבת אהבת יעקב אביהם אליו, כמ"ש (פרשתנו לו, גד) "וישראל אהב את

18 ולהעיר שגם בפועל, ע"י הליכת יוסף אליהם, נתוספה הדגשה בגודל החיוב דכיבוד או"א, שהרי זה שיוסף הי' פרוש מיעקב עשרים ושתים שנה – הוא "כנגד עשרים ושתים שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם" (פרש"י פרשתנו לו, לד ממגילה טז, סע"ב ואילך).

19 לפנינו ברמב"ם "הגזירה" במקום "השמד". אבל

15 להעיר מר"ן ונמוק"י שבפנים, רמב"ן שם ועוד (לענין אלישע בעל כנפים).

16 הובא בכס"מ שם ה"ד (לדעת הרמב"ם); ב"י לטור שם. וראה גם ש"ך שם סק"ב בסופו.

17 ויעקב חזר להוכיחם ע"ז בפ' ויחי מט, ה ואילך.

אלא שאצל בני חשמונאי היתה מסירת נפש בלי מדידה ושיעור, ובמילא הלכו במסירת נפש גם בענינים שע"פ חיובי התורה אין מקום לזה, כנדו"ה, שיצאו למלחמה (לסכנה ודאית) נגד היוונים [נוסף על עצם קיום מ"ע דמילה וחודש, להדיעות שלא אמרו יהרג ואל יעבור אלא לעבור על מצות ל"ת ולא אם גזרו לבטל מצות עשה, כנ"ל].

ועפ"ז יש לבאר מה שאומרים בנוסח "הנרות הללו", שהתשועות הנסים והנפלאות היו "על ידי כהניך הקדושים", וכן מדייק הרמב"ם (בהל' חנוכה שם ה"א) "עד שריחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם", דלכאורה יש לדייק בזה, האם יש נפק"מ בזה שההצלה היתה "על ידי כהניך הקדושים", בני חשמונאי הכהנים הגדולים?"

ויש לומר, שבזה מודגש שההיתר למס"נ כזו אז, ועד באופן של יציאה למלחמה גלוי' נגד היוונים (לא רק מסירת נפש לקיים המצות), הוא מחמת זה שהיו "כהניך הקדושים", בני חשמונאי הכהנים הגדולים, והי' דינם כ"אדם גדול וחסיד ירא שמים", שמוסר נפשו בכל זמן ובכל אופן שהוא, גם כשאין זה על פי חיובי מס"נ ע"פ תורה.

ומטעם זה גופא נעשו לאבותינו תשועות נסים ונפלאות, כיון שבכח הכהנים הקדושים והגדולים הגיעו במסירת נפש שלהם למעלה מהגדרת הטבע.

שתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה רצה לומר שאם לא יתבאר לו שינצח לא ימסור עצמו לסכנה ולזה תראה ששאל גדעון את שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם כו".

שעומד מלך רשע כנבוכדנאצר וחבריו ויגזור שמד על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצות, יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצות". ולפ"ז נמצא שאז היו ישראל חייבים למסור נפשם, ובפרט שנוסף על הגזירות על מילה שבת וחודש (כמובא בכמה מקומות) (מגילת אנטיוכוס) אמרו "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל" (ראה ב"ר פ"ב, ד. פמ"ד, יז. ויק"ר פ"ג, ה. ועוד).

אבל יש מקום לעיון בזה, דאע"פ שבשעת שמד "יהרג ואל יעבור" בכל אופן – הרי זהו רק שאם כופים אותו לעבור על מצות התורה חייב למסור נפשו ולא לעבור; אבל לכאורה אין לומר שיש חיוב לצאת במלחמה נגד המלכות הרשעה שגזרה גזירות אלה.

ועוד זאת: בנדו"ד הרי בני חשמונאי היו מעטים נגד רבים וחלשים נגד גיבורים (נוסח ועל הנסים), שע"פ טבע אין מקום שינצחו, ולא שייך לומר שהיו חייבים בזה ע"פ דין. דאף את"ל שהליכה למלחמה בכלל אינה בגדר מס"נ, כיון שזהו תוכן כל מלחמה, שמעמידים א"ע בסכנה (וא"כ בזה גופא שהתורה התירה הליכה למלחמה (אפילו מלחמת רשות) הופקע דין מלחמה מדיני מסירת נפש²⁰), מ"מ, באופן זה, שאין מקום כלל בטבע שינצחו, הוי סכנה ודאית, ולכאורה אין היתר לצאת למלחמה כזו²¹.

בכ"י התימנים ועוד "השמד".

20 ראה מנ"ח מצוה תכה. אבל ראה חמדת ישראל קונטרס נר מצוה אות צה מה שמבאר בדברי הרמב"ן דחשיב מצוה לשאול באו"ת גם במלחמת מצוה. ואכ"מ.

21 ובמכ"ש ממ"ש הרלב"ג שופטים במלחמת גדעון נגד מדין (סוף פ"ט ואילך, בתועלת התשיעי), הוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי

מאיגרא רמא לבירא עמיקתא

כל אחד מאתנו חסדים יאהב ויעשה, גומל חסד עם נפשו וגומל חסד עם זולתו בקשר עם חג הגאולה יום י"ט כסלו, גאולת רבנו הזקן, בעל התניא והשלחן ערוך, ממאסרו על הפצת תורת חסידות חב"ד הדרכותי ומנהגי, אשר גאולתו ויציאתו לחירות הן התחלת היציאה למרחב, ההתרחבות וההתפשטות של שיטת ואורח חיים של חסידות חב"ד בפרט, ושל החסידות בכלל,

הנני בזה להביע ברכה פנימיית, אשר כל אחד ואחת מאתנו ייגאל ויגאל את עצמו מכל הענינים - שמבפנים ושמבחוץ - האוסרים ומנגדים על חלק הטוב והחסד שבכל אחד מישראל, והי' חלק זה למושל ושולט, והי' האדם לחסיד, כי חסדים יאהב ויעשה, גומל חסד עם נפשו וגומל חסד עם זולתו - על ידי האהבה המשולשת: אהבת ישראל אהבת התורה אהבת השם, אשר - כולי חד.

* * *

שבר ואושר הנשמה שזוכה להם ע"י מילוי שליחותה, הם שלא בערך לגבי יסורי העוה"ז החולפים

ידועים מאמרי רז"ל - כל נשמתא ונשמתא הווה קיימא בדיוקנאה קמי' מלכא קדישא; הנשמות גזורות מתחת כסא הכבוד.

מאמרי רז"ל אלו מדגישים ביותר את המובן ופשוט - את זכות ובהירות הנשמה, שכולה רוחניות, ואיך שאין לה, מצד עצמה, כל שייכות כלל לענינים גשמיים וחומריים, ומכל שכן לעניני תאוה וכו' המתעוררים ובאים אך ורק מצד הגוף ונפש הבהמית.

אף על פי כן, רצה הקדוש ברוך אשר נשמה זו, שהיא חלק אלוקה ממעל ממש, תרד למטה ותתלבש בגוף גשמי וחומרי להיות קשורה ומאוחדת בו במשך כמה עשיריות שנים. זאת אומרת, אשר במשך עשיריות שנים תהי' הנשמה במצב שהוא בניגוד גמור לטבעה העצמי.

וכל זה - כדי למלא שליחות הבורא, לזכך את הגוף ולהאיר עניני עולם הזה הגשמי השייכים לאדם, באור אין סוף, לעשותם מקדש ומשכן לשכינתו יתברך,

ואז - הרי כל עינויי ויסורי הנשמה מהיותה בגוף ובעולם גשמיים כאין ואפס נחשבו, כי שכרה ואשרה הנצחיים שהיא זוכה להם על ידי מילוי שליחותה - הם שלא בערך לגבי יסורי העולם הזה החולפים.

היפך השכל לדכא את הנשמה בירידתה בגוף, ולדחות בידים את העלי' הגדולה שע"י קיום רצון הבורא

נקל להבין, גודל צער הנשמה ועומקו כאשר את היסורים והענויים של הנשמה בגוף מקבלים ועוד מגבירים אותם על ידי הרדיפה אחרי הגשמיות והחומריות, והכוונה ותכלית דירידת הנשמה למטה, שאפשר להשיגם רק על ידי חיי יום-יום על פי התורה ומצותי' - הנה אין שמים לב לזה, ואם גם לעתים ולפרקים מתעורר - הרי זה כמצות אנשים מלומדה ולצאת ידי חובתו בלבד.

מלבד העיקר שבדבר, שמאבדים את ההזדמנות למלא רצון הבורא ואת השכר והאושר הנצחי הבא על ידי זה, הרי הוא היפך השכל הבריא לרדוף ולתפוש בחלק הקשה הרע אשר בחיים, היינו לשעבד את הנשמה ולדכאה בירידתה בגוף, ולדחות בשתי ידים את החלק הטוב שבירידת הנשמה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, היא העלי' הגדולה הבאה על ידי קיום רצון הבורא.

וזהו שאמרו רז"ל אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, כי דעת לנבון נקל, אפילו בלי התעמקות כלל, אשר מכיון שבעל-כרחך אתה חי, מאחר שהנשמה שהיא חלק אלקה ממעל ממש מוכרחת להתלבש בגוף גשמי עפר מן האדמה על משך כמה עשיריות שנים - השכל הפשוט מחייב להשתדל ביגיעה עצומה להשיג את הטוב הצפון בזה, על ידי חיים יום יומיים כהוראות תורת אלקינו, שיהי' - בכל דרכיך דעהו.

רק כאן בבירא עמיקתא יכולה הנשמה להגיע לרום מעלתה, למעלה אפילו ממעלת המלאכים

ועוד ענין בדבר:

מכיון שהשם יתברך, שהוא עצם הטוב, מכריח את הנשמה לרדת מאיגרא רמא לבירא עמיקתא בשביל לימוד התורה וקיום המצות, הרי זה ראי' והוכחה גמורה - כמה גדול התלמוד וגדול המעשה (דהמצות).

ומזה מוכרח גם כן, אשר אי אפשר להגיע אל התכלית אלא על ידי הירידה הגדולה - להיות על פי תורה דוקא פה עלי אדמות. אילו הי' דרך קל ונוח יותר לא הי' השי"ת מכריח את הנשמה לרדת ירידה אחר ירידה מתחת כסא הכבוד עד לעולם הזה התחתון, תחתון שבכל העולמות.

רק כאן בבירא עמיקתא יכולה הנשמה להגיע לרום מעלתה, למעלה אפילו ממעלת המלאכים, וכמרוז"ל צדיקים לפנים ממלאכי השרת.

* * *

כשיעמיק בגודל מעלת התורה והמצות, ובעולם הזה דוקא, בוא יבוא לשמחה גדולה בחלקו וגורלו

וכאשר יעמיק האדם במחשבתו בגודל מעלת התורה והמצות, ובעולם הזה דוקא, ואשר התורה והמצות הוא הדרך היחידי להגיע לתכלית המקווה - בוא יבוא לשמחה גדולה בחלקו וגורלו - למרות רבוי ההעלמות וההסתרים, מבית ומחוץ, אשר בעולמו זה, ואז רק אז יוכל לקיים באמת ובפנימיות את הציווי: עבדו את ה' בשמחה.

דרך עבודה שהוא אבן פינה בשיטת הבעש"ט, וכמבואר בארוכה בתורת חסידות חב"ד, וכמו שהורה אדמו"ר הזקן, בעל השמחה, בספר התניא, פרק כו' ואילך, פרק לא' ואילך, בשורות מועטות המחזיקות את המרובה.

(מתוך מכתב "אל אנ"ש ואל כל אחינו בני ובנות ישראל באשר הם שם, ה' עליהם יחיו", אגרות קודש ח"ח אגרת ברצב)

המגיד ממעזריטש

היום בא אלי אבא הק' ויודיעני כי הפמליא של מעלה עם משמשיהם שהיו רגילים להיות אצלו עברו היום להקדוש ונורא מרנא ורבנא ר' בעריניא ב"ר אברהם, אשר ע"כ בני תמסור לו את הנשיאות במעמד כל החבריא קדישא והוא ישב במקומו בראש השלחן ואתה בני תשב במקומו, ודע כי תצליחו, ופי שנים ברוחו.

הפמליא של מעלה עם משמשיהם עברו היום להקדוש ונורא מרנא ורבנא ר' בעריניא ב"ר אברהם

...אחרי הסתלקות מורנו הבעש"ט נבחר בנו הרה"צ ר' צבי לנשיא ומנהיג. אמנם כעבור שנה ראשונה ראתה החבריא קדישא כי בן מורם ורבים חלוש בכחותיו, ולפי המצב אז הי' דרוש עוז ותעצומות ואיש אשר רוח בו לעמוד בראש ההנהגה, וידאגו מאד.

בסעודת יו"ט שני של חגה"ש ביום הראשון אחר היאצ"ט הראשון של מורנו הבעש"ט, ישב כ"ק הרה"צ ר' צבי בראש השלחן מלוכב בבגדי קדש של כ"ק אביו מורנו הבעש"ט, וכל החבריא קדישא עוטרם אותו. לאחר שגמר לומר תורה עמד מלא קומתו ויאמר:

היום בא אלי אבא הק' ויודיעני כי הפמליא של מעלה עם משמשיהם שהיו רגילים להיות אצלו עברו היום להקדוש ונורא מרנא ורבנא ר' בעריניא ב"ר אברהם, אשר ע"כ בני תמסור לו את הנשיאות במעמד כל החבריא קדישא והוא ישב במקומו בראש השלחן ואתה בני תשב במקומו, ודע כי תצליחו, ופי שנים ברוחו.

לקראת שבת

כז

ותוך כדי דבור פנה להרה"ק ר' דובער בברכת מז"ט ויפשט את בגדו העליון ויתנהו לכ"ק מרן דובער וילבש את בגדו של כ"ק ר' דובער וישב במקומו.

ומיד ישב הרה"ק ר' דובער בראש השלחן וכל החבריא קדישא עמדו על רגליהם לשמע את התורה אשר יאמר הנשיא החדש. וע"פ המסורה הנה התורה הראשונה אשר אמר הי' דרוש על פסוק מראיהם ומעשיהם כאשר הי' האופן בתוך האופן.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרב בעל צמח צדק מסר לבנו כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש אשר הדרוש מראיהם ומעשיהם הנדפס בספר תורה אור פרשת יתרו הוא הדרוש הראשון שאמר כ"ק הרב המגיד ממעזריטש בשעת קבלו את הנשיאות בחג השבועות שנת תקכ"א, כפי אשר שמע רבנו הזקן מפי הרה"ק רמ"מ מהאראדאק בעל פרי הארץ, שהי' באותו מעמד, רק שרבנו הזקן ביאר אותו ע"פ סגנונו הוא.

ואף שגם בימי נשיאותו של כ"ק הרה"צ ר' צבי הי' הרה"ק ר' דובער מנהיג ההנהגה כללית מ"מ הורגשה חלישות בעבודה הכללית עד אשר עברה הרינה במחנה המנגדים אשר בנין מורנו הבעש"ט מתמוטט ח"ו, אמנם מכיון שנתמנה הרב המגיד לנשיא הנה במשך כשלושה חדשים נתבצרו כל מרכזי העבודה הן אותם שבואהלין ופאדאליע והן אותם שבליטא ובפוילין, ומרכז המרכזים שאצל מורנו הרב המגיד עבד בשקידה רבה.

הוכפלה התעמולה והוטבה ההסתדרות

בימי נשיאותו של כ"ק הרב המגיד הוכפלה התעמולה והוטבה ההסתדרות, כי במשך הזמן נתרחבו אופני התעמולה ע"י מאות ואלפים תלמידים וחסידים בכל מרחבי המדינה.

עוד בימי מורנו הבעש"ט היו כמה מתלמידיו עוברים ושבים במדינת ליטא ואחדים מהם גם נתישבו בערים האמעל, באברויסק ודובראוונע ובעירות הקטנות אשר סביבותיהם.

...מורנו הרב המגיד חיזק את התעמולה במדינת ליטא וישלח למדינת ליטא . . תלמידים גבורי כח בדיעת התורה הנגלית. כשתי שנים עברו תלמידיו במדינת ליטא ויצליחו לקנות לב חלק נכון מבני תורה . . וביניהם הרה"ק ר' מנחם מענדל ממינסק, והרה"ק ר' ישכר בער מקאבילניק אשר נסעו למעזריטש.

כחצי שנה עשו הנוסעים למעזריטש אצל הרב המגיד ויחזרו הביתה, ובבואם הביתה כבר היו מלאים מזיוה והדרה של תורת החסידות, עד כי התחילו לעשות תעמולה לשיטת מורנו הבעש"ט והרב המגיד בין בני התורה במינסק ובקאבילניק.

כעבור שנה לביאתם של התלמידים הרה"ק הרמ"מ ווהרי"ד הנ"ל ממעזריטש הגיעה פקודה מועדי הארצות דברייסק וסלוצק בהכרות חרם על כל הבני תורה המחזיקים שיטתם של הבעש"ט והה"מ.

אבל החסידות כבר נתפרסמה, ומיום ליום נתרבו בני תורה אשר הקשיבו לקח בתורת החסידות. וככה נתרחב חוג דורשי לימוד תורת החסידות עד כי בשנת תקכ"ה נוסדו שלשה מרכזים גלויים: (א) בליובאוויטש, ומנהלו הרה"ק ר' ישכר דוב הנ"ל. (ב) בקארלין ומנהלו הרה"ק ר' אהרן. (ג) בהאראדאק, ומנהלו הרה"ק רמ"מ מוויטעבסק הנ"ל [הרה"ק ר' מנחם מענדל הי"ג תחילה במינסק כנ"ל, ובבואו ממעזריטש העתיק מושבו לעיר ויטעבסק, וגר שם איזה חדשים, וע"פ פקודת כ"ק מורנו הרב המגיד העתיק מושבו לעיר האראדאק וישב שם עד עת מסעו לאה"ק ת"ז עם מקושריו בקיץ תקל"ז].

ספר בלחישה חלק מאותם הדברים אשר דבר אתו כ"ק הה"מ ביום ח"י בסלו תקל"ג טרם הסתלקותו

...אם במשך שנים עשרה שנות נשיאותו של כ"ק הה"מ התרחבה תורת החסידות ותגיע לגובה מאודד נעלה ולמרחב בלתי מוגבל, הנה אחרי הסתלקותו בשנת תקל"ג התרועע המצב מאד וסכנה גדולה התחילה מרחפת ע"פ כל הבנין אשר בנה ויסד מורנו הבעש"ט וטפחו ורבו תלמידו כ"ק הה"מ.

כל התלמידים הלכו עטופי אבל על הסתלקות מורם ורבים וירבו באספות של ישוב-הדעת על מי לשום את כתר הנשיאות אחריו.

כ"ק רבנו הזקן - בעל התניא - ספר בלחישה לגדולי התלמידים חלק מאותם הדברים אשר דבר אתו כ"ק הה"מ ביום ח"י כסלו תקל"ג טרם הסתלקותו אשר ישתדל בכל אשר יוכל שבנו הה"ר ר' אברהם יקבל הנשיאות, ובאם לא ירצה אזי ימנו את הרה"ק הרמ"מ ליטוואק [כך היו קוראים במעזריטש את הרה"ק רמ"מ מוויטעבסק בעל "פרי הארץ"].

בחנוכה נבחרו שלשה תלמידים: (א) הרה"ק ר' יהודה ליב הכהן - בעל ספר "אור הגנוז". (ב) הרה"ק רבנו הזקן - בעל התניא. (ג) הרה"ק ר' משולם זוסיא מאניפאלי, וימלאו את ידם להגיש להרה"צ ר' אברהם בן הה"מ את כתב ההתקשרות מכל תלמידי אביו הה"מ.

(מתוך 'התמים' חוברת ב (ווארשא, כסלו תרצ"ו) עמ' מו ואילך)

